

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
John Boyne
ALL THE BROKEN PLACES

Copyright © John Boyne 2022

All rights reserved.

Translation Copyright © 2023 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04826-1

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Kad se
svet
slomio

D Ž O N B O J N

Preveo Vladan Stojanović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2023.

Za Markusa Zusaka

PRVI DEO

Đavolova kći

LONDON 2022 / PARIZ 1946.

Ako je, kao što je Volter tvrdio, svaki čovek kriv za sve dobro koje nije počinio, ja sam provela čitav život ubeđujući sebe da sam nevinna za sve zlo. To mi je omogućavalo da izdržim decenije samonametnutog egzila iz prošlosti, da se predstavim kao žrtva istorijske amnezije, oslobođena optužbe za saučesništvo i rasterećena krivice.

Moja poslednja priča počinje i završava se nečim tako banalnim kao što je skalpel. Oštrica te alatke slomila se pre nekoliko dana. Posećila sam lokalnu gvožđaru da bih kupila novi, pošto sam ga smatrala neophodnom kuhinjskom alatkom. Po povratku kući, pronašla sam pismo agenta za nekretnine, kakvo je poslato svim žiteljima Vintervil korta. Ljubazno me je obavestavalo da je stan ispod mog ponuđen na prodaju. Prethodni stanar, gospodin Ričardson, živeo je u stanu broj jedan tridesetak godina, ali je umro uoči Božića, ispraznivši stan. Njegova ćerka, logoped, živela je u Njujorku i, koliko mi je poznato, nije planirala da se vrati u London. Nije bilo druge nego da se pomirim s činjenicom da ću ubrzo morati da razgovaram sa strancem u predvorju, da ću možda morati da se pretvaram kako se zanimam za događaje iz njegovog ili njenog života, ili da ću biti primorana da otkrijem sitne pojedinosti iz vlastitog.

Gospodin Ričardson i ja imali smo savršene komšijske odnose. Od 2008. nismo prozborili ni reč. U prvim godinama nakon njegovog doseljenja, bili smo u dobrim odnosima. Povremeno se peo na sprat na partiju šaha s mojim pokojnim suprugom Edgarom, ali nas dvoje nikad se nismo pomerili sa nivoa formalne učtivosti. Za njega sam večit

ostala „gospođa Fernsbi“, a on za mene „gospodin Ričardson“. Poslednji put sam stupila nogom u njegov stan četiri meseca nakon Edgarove smrti. Pozvao me je na večeru. Prihvatila sam poziv, samo da bih se suočila s izjavom ljubavi, koju sam odbila. Teško je podneo odbijanje. Odonda smo postali stranci, koliko god je to moguće ljudima koji žive u istoj zgradi.

Moja rezidencija u Mejferu vodi se kao stan, iako bi to bilo kao da zamak Vindzor opisujete kao kraljičino vikend-pribežište. Svaki stan u našoj zgradi – a ima ih ukupno pet, jedan u prizemlju, i po dva na svakom spratu – zauzima površinu od sto četrdeset kvadratnih metara, na najboljoj londonskoj lokaciji. Svaki ima tri spavaće sobe, dva i po kupatila i pogled na Hajd park. Iz pouzdanih izvora saznala sam da koštaju negde između dva i tri miliona funti. Edgar je došao u posed velike sume novca nekoliko godina posle venčanja. Dobio je neočekivano nasleđe od tetke usedelice. Hteo je da kupi nešto u mirnijem kraju, van centralnog Londona, ali ja sam bila namerna ne samo da živim na Mejferu već da stanujem baš u ovoj zgradi, ako se to pokaže mogućim. To je finansijski bilo malo verovatno, sve dok se jednog dana tetka Belinda nije pojavila, kao *deus ex machina*. Sve se promenilo. Oduvek sam planirala da objasnim Edgaru zašto sam bila tako očajnički rešena da živim baš na ovom mestu, ali nisam to učinila, zbog čega mi je žao.

Moj suprug je mnogo voleo decu, ali sam ja pristala samo na jedno. Rodila sam sina, Kejdena, 1961. On me poslednjih godina, kako su cene nekretnina počele da rastu, nagovara da prodam stan i da kupim neki manji, u jeftinijim gradskim četvrtima, ali sumnjam da se samo boji da ću živeti sto godina, i da jedva čeka da dobije deo nasledstva, dok je još dovoljno mlad da uživa u njemu. Tri puta se ženio. Verio se po četvrti put. Digla sam ruke od upoznavanja žena u njegovom životu, zato što sam shvatila da ih se rešava kad ih upoznate i zamenjuje novim modelom, za koji morate odvajati vreme za navikavanje, baš kao na novu veš-mašinu ili televizor. Kao dete, ponašao se prema prijateljima sa sličnom okrutnošću. Redovno smo se čuli. Svake druge nedelje dolazio je kod mene na večeru, ali smo imali komplikovani odnos, delimično narušen mojim dugim odsustvovanjem iz njegovog života,

kad je imao devet godina. Istina je da mi društvo dece jednostavno ne odgovara i da dečake smatram naročito neprijatnim.

Nisam se brinula da bi novi sused mogao da pravi nepotrebnu buku – ovi stanovi bili su veoma dobro izolovani, i uprkos malobrojnim slabim tačkama, s godinama sam se navikla na razne neobične zvuke, koji su prodirali kroz tavanicu gospodina Ričardsona – ali sam zazirala od činjenice da bi moja rutina mogla biti poremećena. Nadala sam se da će se u njega useliti neko ko se neće zanimati za ženu koja živi iznad njih. Možda postariji invalid, koji retko izlazi i kog svakog jutra obilaze patronažne sestre. Mlada profesionalka koja petkom po podne odlazi u vikendicu, da bi se vratila kasno u nedelju, provodeći ostatak vremena u kancelariji ili teretani. Po zgradi je kružila glasina da poznati pop muzičar, čija je karijera doživela vrhunac osamdesetih, želi da ovde provede penzionerske dane. Ona se na svu sreću pokazala neosnovanom.

Moje prozorske zavese su se trzale kad god bi se agent za nekretnine parkirao ispred kuće, prateći mušteriju u obilasku stana. Vodila sam beleške o svakom potencijalnom susedu. Videla sam vrlo obećavajući par, sedamdesetih godina. Učtivo su govorili, držali su se za ruke i pitali da li su ljubimci dozvoljeni u zgradi – slušala sam ih sa stepeništa. Izgledali su razočarani kad im je rečeno da nisu. Homoseksualni par u tridesetim, koji je, ako je suditi po neurednom stanju njihove odeće i naglašeno zapuštenom izgledu, morao biti nečuveno bogat, obznanio je da je „prostor“ verovatno premali za njih, i da ne mogu da se povežu s njegovim „narrativom“. Devojka prostih crta nije ponudila nikakve naznake o svojim namerama, izuzev napomene da bi se nekom Stivenu mnogo svidele visoke tavanice. Prirodno je što sam navijala za gejeve – bili bi dobri susedi, i imali su male šanse za dobijanje dece – ali pokazalo se da su najmanje zainteresovani.

Agent za nekretnine je, posle nekoliko nedelja, prestao da dovodi posetioce. Oglas je povučen s interneta, pa sam pretpostavila da je prodat. Želela to ili ne, jednog dana ću se probuditi i ugledati kamion za selidbu, pa će neko, ili njih nekoliko, ubaciti ključ u ulazna vrata i useliti se u rezidenciju ispod mene.

Uh, koliko sam se užasavala tog dana!

Majka i ja smo početkom 1946, samo nekoliko meseci nakon završetka rata, pobile iz Nemačke. Vozom smo doputovale iz onog što je ostalo od Berlina do onog što je ostalo od Pariza. Kao petnaestogodišnjakinja, koja je malo toga znala o životu, još sam se privikavala na činjenicu da su sile Osovine poražene. Otac je s takvim samopouzdanjem govorio o genetskoj nadmoći naše rase i o Firerovoj neuporedivoj sposobnosti u ulozi vojnog stratega da se pobjeda uvek čini sigurnom. A ipak smo izgubili.

Putovanje od gotovo hiljadu i dvesta kilometara na drugu stranu kontinenta nije nudilo optimističku sliku budućnosti. Gradovi kraj kojih smo prolazili behu obeleženi razaranjem iz prethodnih godina, a lica ljudi koje sam viđala na stanicama i vagonima nisu izgledala radosno zbog kraja rata, već su bila išarana ožiljcima od njegovih posledica. Svuda se osećala iscrpljenost i sve prisutnije uverenje da Evropa neće moći da se vrati životu pre 1938, već da mora biti obnovljena u potpunosti, baš kao i duh njenih žitelja.

Moj rodni grad ličio je na gomilu ruševina. Četiri zavojevača podelila su ga na isto toliko delova. Sigurnosti radi, skrivale smo se u podrumima nekolicine istinskih vernika, čiji domovi su odoleli razaranju, dok nismo dobavile lažne isprave, koje su nam omogućile bezbednu selidbu iz Nemačke. Na našim pasošima bilo je prezime Gijemar. Uvežbavala sam njegovo izgovaranje, da bih zvučala što autentičnije. Majka se sad zvala Natali – što je bilo babino ime, a ja sam ostala Gretel.

Sveži podaci o onom što se dešavalo po logorima svakodnevno su obelodanjivani, a očevo ime je postalo sinonim za zločine najgnusnije vrste. Majka je verovala da bi naša predaja vlastima imala katastrofalne posledice, iako niko nije tvrdio da smo i mi odgovorne koliko i on. Slogala sam se s njom. Baš kao i ona, i ja sam se plašila, iako me je šokiralo što me je iko mogao smatrati saučesnicom u zverstvima. Istina je da sam od desetog rođendana bila pripadnica Jungmedelbunda, ali je to bila svaka devojčica u Nemačkoj. To je, naposljetku bilo obavezno, baš kao i članstvo u Dojčes Jungfolku, za desetogodišnje dečake. Ali ja sam se mnogo manje zanimala za proučavanje partijske ideologije, a mnogo

više za sportske aktivnosti s drugaricama. I kad smo otišli na ono drugo mesto, prešla sam preko ograde samo jednom, kad me je otac poveo u logor, da vidim šta radi. Pokušavala sam da kažem sebi da sam bila samo posmatrač i ništa više, i da mi je savest čista, ali sam već počela da preispitujem svoju umešanost u ono što sam videla.

Kad je voz ušao Francusku, u meni se javila sve jača zabrinutost da će nas naš naglasak izdati. Zar žitelji nedavno oslobođenog Pariza, osramoćeni brzom kapitulacijom 1940, neće biti agresivni prema onima koji govore poput nas? Moja zabrinutost pokazala se opravdanom kad su nam uskratili gostoprimstvo u pet prenoćišta zaredom, iako smo im pokazale da imamo više nego dovoljno para za duži boravak. Pronašle smo mesto za stanovanje tek kad se jedna žena na Trgu Vandom sažalila na nas i dala adresu obližnjeg prenoćišta, u kom gazdarica, kao što je rekla, neće postavljati pitanja. Završile bismo na ulici kao najimućnije beskućnice, da nje nije bilo.

Soba koju smo iznajmle bila je na istočnom delu ostrva Site. U prvim danima izbegavala sam da se previše udaljavam od kuće. Ograničila sam se na kratke šetnje od Pon de Silija do Pon Nefa, i nazad, u beskrajnoj petlji. Zazirala sam od prelaženja mostova i šetnje po nepoznatom terenu. Ponekad bih pomislila na brata, koji je iz sveg srca čeznuo da bude istraživač, i koji bi uživao u dešifrovanju ovih nepoznatih ulica. I uvek bih se potrudila da što dublje potisnem takve misli.

Majka i ja živele smo dva meseca na istoj adresi, dok nisam smogla hrabrosti da odem do Luksemburškog parka, zbog čijeg sam se obilja zelenila osetila kao u raj. Kakav kontrast, pomislila sam, u odnosu na naš dolazak na ono drugo mesto, usred goletnog, pustog krajolika. Ovde ste udisali miris života; tamo vas je gušio zadah smrti. Lutala sam kao omamljena od Palea do fontane Mediči i od nje ka jezercetu. Okrenula sam se i krenula nazad, tek kad sam videla grupicu dečaka koji su spuštali drvene brodiće u vodu, a blagi povetarac nosio njihova plovila ka drugarima na drugoj obali. Njihov smeh i uzbuđeni razgovor podsećao je na nespokojnu muziku, posle nemih jada na koje sam se navikla. Borila sam se da shvatim kako isti kontinent može da bude poprište takvim krajnostima lepote i ružnoće.

Jednog popodneva potražila sam zaklon od sunca na klupi pored terena za boćanje. Preplavila me je tuga, pomešana sa osećanjem krivice. Suze su mi potekle niz lice. Prišao mi je zgodan momak, možda dve godine stariji od mene, sa zabrinutim izrazom, da bi me pitao šta nije u redu. Podigla sam pogled i osetila buđenje želje, žudnje da me zagrlji ili da mi dozvoli da spustim glavu na njegovo rame. Međutim, vratila sam se starim govornim obrascima, čim sam progovorila. Nemački naglasak nadvladao je francuski. Momak je uzmakao za korak, posmatrajući me s neskrivenim prezirom, i prizvao sav bes koji je osećao prema ljudima moje vrste. Pljunuo me je u lice, pre nego što se žurno udaljio. Neobično je što njegov bes nije umanjio, već samo pojačao moju žudnju za njim. Obrisala sam obraze i potrčala za njim. Uхватила sam ga za ruku i rekla da može da me odvede među drveće, da može da mi uradi šta god želi, na tom od pogleda zaklonjenom mestu.

„Možeš da me povrediš, ako želiš“, prošaptala sam i sklopila oči, misleći da će me snažno ošamariti, udariti pesnicom u stomak, položiti nos.

„Zašto bi želela tako nešto?“, pitao me je, tonom koji je ukazivao na nevinost, tako protivrečnu njegovoj lepoti.

„Da bih se osetila živom.“

Izgledao je u jednakoj meri uzbuđeno i zgađeno. Osvrnuo se oko sebe da bi se uverio da niko ne gleda, pre nego što je pogledao put šumarka, na koji sam pokazala. Oblizao je usne, gledajući moje oble grudi, ali ga je moj dodir vređao. Oteo se iz mog stiska, nazvao me je kurvom, *une putain*, i potrčao. Nestao je u pravcu Ulice Ginemer.

Po lepom vremenu, od ranog jutra bludela sam ulicama. Vraćala bih se u naše boravište tek kad je majka bila previše pijana da bi pitala gde sam bila i šta sam radila. Elegancija, koja ju je krasila u dotadašnjem životu, počela je da bleđi, ali je još bila zgodna žena. Pitala sam se da li će potražiti novog supruga, nekog ko bi se mogao starati o nama, ali ništa nije ukazivalo na to da želi društvo ili ljubav. Više je volela da skita od bara do bara, sama sa svojim mislima. Bila je nenametljiv pijanac. Sedela je po mračnim ćoškovima lokala, grleći boce vina. Grebala je po nevidljivim obeležjima na drvenim stolovima, vodeći računa da ne

priređuje scene, zbog kojih bi mogla završiti na ulici. Putevi su nam se jednom ukrstili kad je sunce počelo da nestaje iznad Bulonjske šume. Prišla mi je nesigurnim korakom, uhvatila me za ruku i pitala koliko je sati. Imala sam utisak da ne shvata da se obraća vlastitoj ćerki. Osmehnula se s olakšanjem kad sam joj odgovorila – smrkavalo se, ali će barovi biti još satima otvoreni. Nastavila je u pravcu sjajnih, zavodljivih svetala, koja su istaknula ostrvo. Zapitala sam se da li bi zaboravila da sam ikad postojala, ako bih nepovratno nestala.

Delile smo postelju, a ja sam mrzela da se budim pokraj nje, da udišem sneni vonj pića, koje joj je trovalo dah. Otvorila bi oči i uspravila se u sedeći položaj. Izgledala bi zbunjeno, ali bi se sećanja vratila, a ona sklopila oči, pokušavajući da olakša sebi put u zaborav. Ovlaš bi se oprala nad umivaonikom i navukla haljinu, kad bi konačno prihvatila nedoličnost dnevne svetlosti i kad bi se iskobeljala ispod posteljine. Izašla bi na ulicu, srećna što je u prilici da ponovi svaki trenutak jučerašnjeg, i onog prekjučerašnjeg, i nakjučerašnjeg dana.

Čuvala je naš novac i dragocenosti u staroj torbi, u zadnjem delu ormana. Gledala sam kako naše malo bogatstvo nestaje. Bile smo zbri-nute, relativno govoreći – istinski vernici su se za to pobrinuli – ali je majka odbijala da investira više u smeštaj. Odmahivala je glavom kad bih predložila da iznajmimo stančić u jeftinijim četvrtima. Činilo se da sledi jednostavan životni plan, da pićem otera noćne more i da je se ništa ne tiče, dokle god ima posudu za pražnjenje i krevet za spavanje. Koliko se razlikovala od žene u čijem zagrljaju sam provela prve godine života, glamurozne dame iz visokog društva, koja se ponašala kao filmska zvezda, odevala po poslednjoj modi, sa najambicioznijim frizurama.

Te dve žene veoma su se razlikovale, i svaka bi prezrela onu drugu.

3

Svakog utorka uveče posetila bih susetku sa druge strane hodnika, Hajdi Hargrejev, koja je živela u stanu broj tri. Ona će krajem godine napuniti šezdeset devetu. Njen rođendan bio je na dan Bezgrešnog

začeca, što je bio prilično ironičan datum, pošto nikad nije upoznala biološke roditelje, zato što je usvojena odmah nakon dolaska na svet. Hajdi je jedini stanar Vintervil korta koji je čitav život proveo u njemu, pošto su je doneli u Mejfer pravo iz porodilišta. Rasla je igrajući se u Hajd parku. Zatrudnela je kao tinejdžerka i nije se udavala. Nasledila je imetak usvojenih roditelja posle njihove smrti.

Bila je mnogo manje agilna od mene, u telesnom i umnom pogledu, iako je bila dvadeset tri godine mlađa. Trideset godina je učestvovala na londonskom maratonu, ali je bila primorana da prestane da trči kad je dobila ozbiljan slučaj plantarnog fascitisa u levoj peti. Zbog tog zdravstvenog problema morala je da nosi noćne udlage i da redovno prima injekcije steroida u stopalo. To je bio strahovit udarac za tako fizički aktivnu ženu. Pitala sam se da li je doprineo postepenom propadanju njenih mentalnih funkcija. Nekad je bila izrazito vitalna osoba, visoko cenjeni oftalmolog, ali je sad umela da se izgubi u razgovoru. Njeno stanje na svu sreću nije bilo toliko ozbiljno kao demencija ili Alchajmer; misli bi joj se samo povremeno pomutile, zaboravila bi temu razgovora, brkala bi imena i mesta ili bi tako naglo promenila temu da ste je s teškoćom pratili.

Ovog jutra zatekla sam je u proučavanju albuma sa starim fotografijama. Nadala sam se da me neće terati da ih razgledam s njom. Ne držim takve podsetnike, i nikad nisam imala potrebu da pretrpavam kuću porodičnim portretima. Zapravo, imam samo dva, srebrom optočenu fotografiju s venčanja s Edgarom, i fotografiju Kejdena, sa ceremonije diplomiranja na fakultetu. Ne držim ih na vidnom mestu iz sentimentalnih razloga, već zato što se to od mene očekuje.

U ormanu, na zadnjem delu police, čuvam antiknu kutiju za nakit *senjo*, kupljenu na pijačnoj tezgi na Monparnasu, 1946. godine. Načinjena je od drveta, ukrašena ispoliranim mesingom s grbom na prednjem delu i ključem koji radi. U njoj čuvam jednu fotografiju. Držim da mogu da je prizovem u sećanje, iako je nisam pogledala duže od sedamdeset pet godina. Na njoj imam dvanaest godina, oči su mi uprte u fotografa, i dajem sve od sebe da bih izgledala koketno, pošto Kurt stoji iza sočiva kamere, s prstom na poklopcu i pogledom usmerenim

u potpunosti na mene, dok pokušavam da ne pokažem strast koju osećam prema njemu. Stoji uspravno u uniformi, vitka, mišićava prilika, plave kose i bledoplavih očiju. Osećam njegovo oprezno zanimanje, očajnički rešena da ga nadogradim.

„Vidiš li ovog čoveka, Gretel?“, pitala je Hajdi, pokazujući na fotografiju inteligentnog tipa, koji stoji na plaži, s rukama na bokovima i lulom u ustima. „Zvao se Bili Sprat. Bio je plesač i ruski špijun.“

„Zaista?“, rekla sam i sipala čaj, pitajući se da li je ta priča neka od njenih maštarija – možda je sinoć gledala neki stari film s Džejsom Bondom, pa joj se um impregnirao špijunažom – iako je, sudeći po dobu u kom je fotografija snimljena, bilo moguće da govori istinu. Izgleda da se u to vreme Engleskom šunjalo mnogo ruskih špijuna.

„Bili je bio prijatelj mog oca. Uhvaćen je pri prodaji tajni KGB-u“, prozborila je zadihano. „Službe bezbednosti spremale su se da ga uhapse, ali je on saznao da je razotkriven i pobeo je u Moskvu. Zar ne misliš da je to strahovito uzbudljivo?“

„O, da“, složila sam se. „Veoma je uzbudljivo.“

„Trebalo je da traže da se vrati i izađe pred sud. Nema ničeg provokativnijeg od krivca koji izmiče pravdi.“

Ćutke sam posmatrala časovnik, koji je stajao povrh kamina i porcelanske figurice pored njega, koje je smatrala svojim najvećim blagom.

„Da li si ikada gajila neke simpatije prema Rusima?“, pitala je, otpivši iz šolje. „U šezdesetim sam mislila da možda imaju pravo sa svojom filozofijom o deljenju na ravne časti. Ali izgubila sam zanimanje za njih kad su uperili nuklearne bombe u našem pravcu. Još jedan rat nikome nije potreban, zar ne?“

„Nastojim da se držim dalje od politike“, rekla sam dok sam mazala dva topla kolača maslacem. „Videla sam šta čini od ljudi.“

„Ali bila si živa u to vreme, zar ne?“, pitala je.

„Šezdesetih?“, rekla sam. „Da. Baš kao i ti, Hajdi.“

„Ne, mislim pre toga. Na rat. Na... kako se ono zvaše?“

„Drugi svetski rat“, rekla sam.

„Tako je.“

„Da“, potvrdila sam. Često smo razgovarale o tome, ali sam se retko upuštala u razmatranje pojedinosti iz moje prošlosti. I uglavnom sam ih izmišljala kad sam to činila. „Ali u to doba bila sam veoma mala.“

Hajdi je spustila album, pre nego što me je pogledala s vragolastim sjajem u očima.

„Ima li vesti iz prizemlja?“, pitala je. Odmahnula sam glavom. Njen običaj da naglo menja temu odgovarao mi je ovog puta.

„Ne još“, rekla sam i prinela ubrus usnama, da bih otrla mrvice. „Sve je mirno na južnom frontu.“

„Misliš da neće biti crnčuge, zar ne?“, pitala je. Namrštila sam se. Jedan od onespokojavajućih aspekata Hajdinog sve zbrkanijeg uma bila je njena sklonost ka korišćenju fraza koje se, sasvim opravdano, više nisu smatrale prikladnim i koje nikad ne bi koristila u naponu umne snage. Pretpostavljala sam da rečnik iz njenih mlađih dana preuzima delove njenog mozga, koji se polako rastaču. Taj proces je znao da poprimi veoma neobične oblike; pripovedala mi je iscrpne priče o svom detinjstvu, ali bi joj neprozirna magla ispunila glavu kad bi je pitali šta se desilo prošle srede, između šest i devet.

„Pretpostavljam da bi mogao biti bilo ko“, odvrtila sam. „Nećemo znati dok se ne pojave.“

„Divan momak je dugo godina živeo tamo dole“, rekla je. Lice joj se ozarilo. „Istoričar. Predavao je na Londonskom univerzitetu.“

„Ne, Hajdi, to je bio Edgar. Moj suprug“, rekla sam. „Živeo je sa mnom, u stanu preko puta.“

„Tako je“, rekla je, namignuvši mi, kao da smo podelile tajnu. „Tako je. Edgar je bio izuzetan džentlmen. Uvek se veoma lepo odevao. Ne verujem da sam ga ikada videla bez košulje i kravate.“

Osmehnula sam se. Istina je da je Edgar pridavao veliku pažnju svom izgledu, i da čak ni praznicima nije voleo da se, kako se kaže, „opušteno odeva“. Puštao je brčiće, i bilo je onih koji su govorili da pomalo podseća na Ronalda Kolmana. Poređenje nije bilo neutemeljeno.

„Znaš, jednom sam pokušala da ga poljubim“, nastavila je, gledajući u pravcu prozora i, po načinu na koji je to izgovorila, znala sam da je zaboravila s kim razgovara. „Bio je znatno stariji od mene, naravno,

ali me nije bilo briga. Nije bio zainteresovan. Odgurnuo me je od sebe. Rekao mi je da je odan svojoj supruzi.“

„Zaista?“, tiho sam prozborila, pokušavajući da zamislim scenu. Nije me čudilo što se Edgar nije potrudio da mi pomene taj skandalčić.

„Odbio me je veoma učtivo. Bila sam mu jako zahvalna na tome. Bestidno sam se ponela.“

„Da li te je Oberon posetio ove nedelje?“, pitala sam. Na mene je došao red da promenim temu. Oberon je Hajdin unuk, zgotan tridesetogodišnjak opterećen smešnim imenom. (Hajdina ćerka, koja je pre nekoliko godina tragično preminula od raka, bila je pasionirani ljubitelj Šekspira.) Živeo je u blizini – verujem da je zauzimao neki visok položaj u *Selfridžisu* – i bio obziran prema baki, iako mi je prilično smetalo što mi se, kad god sam bila u njegovom društvu, obraćao najbučnijim zamislivim glasom, naglašavajući svaki slog, kao da pretpostavlja da sam gluva. A ja nisam imala problema sa sluhom. U stvari, na zdravstvenom planu nisam imala gotovo nikakvih problema, što je iznenađujuća i onespokojavaća činjenica, kad se uzmu u obzir moje poodmakle godine.

„Posetiće me sutra uveče“, odvrtila je. „S devojkom. Kaže da ima vesti.“

„Možda će se oženiti“, pretpostavila sam. Klimnula je glavom.

„Možda“, složila se. „Nadam se da je tako. Vreme je da se skrasi. Kao tvoj Kejden.“

Podigla sam obrvu. Kejden se toliko puta skrašavao da često pomišljam kako je najopušteniji muškarac u Engleskoj. Ali odlučila sam da je ne uznemiravam pričom o sinovljevom prilično površnom pristupu vezama.

„Obavestićeš me kad budeš nešto čula, zar ne?“, pitala je, nagnuvši se napred. Dopustila sam svom umu da protrči kroz razgovor, pitajući se na kom mestu je odlučila da se privremeno utabori.

„Kad budem čula šta, draga?“, pitala sam.

„Za nove susede. Mogli bismo da im priredimo zabavu.“

„Mislim da im se to ne bi dopalo.“

„Ili da im makar ispečemo kolač.“

„To je verovatno bolja ideja.“

„Šta je s Jevrejima?“, pitala je, posle duge pauze. „Zgrade poput ove nekada nisu primale Jevreje. Meni nisu smetali. Otvorena sam za sve. Oduvek sam ih smatrala veoma prijateljskim svetom. Iskrena sam. Iznenadjujuće su veseli, s obzirom na sve što ih je snašlo.“

Ćutala sam. Uzela sam joj šolju iz ruku kad su joj se oči sklopile. Oprala sam sudove i otišla. Nežno sam je poljubila u čelo, pre nego što sam zatvorila vrata za sobom. U hodniku sam bacila pogled niz stepenište, ka stanu ispod mene. Za sada je bio tih kao grob.

4

Zvao se Remi Tusen. Nosio je povez s trobojkom preko desnog oka. Izgubio ga je kad je bomba koju je postavio prerano eksplodirala. Uprkos tom nedostatku, bio je zgodan na okrutan način, s crnom kosom i kežom koji se lažno predstavljao kao osmeh. Bio je nekih osam godina mlađi od majke i mogao je da bira žene, ali je izabrao nju. A ona je, po prvi put nakon smrti moga brata, zauzela otvoren stav prema životnim mogućnostima. Manje je pila i počela da obraća pažnju na svoj izgled. Sedela bi ispred mutnog ogledala u našoj sobi i prelazila četkom kroz kosu. Jednom je ustvrdila da je ova nova romansa način da joj bog pokaže da je ne smatra odgovornom za bilo koje zločine, koji su počinjeni na onom drugom mestu. Ja pak nisam bila toliko sigurna.

„Ono što moraš razumeti u vezi s gospodinom Tusenom“, rekla mi je, izgovarajući njegovo prezime s čudesnom preciznošću, kao da je na razgovoru za članstvo u Francuskoj akademiji, „jeste to da je on silno rafinirana osoba. Njegova porodična loza puna je vikonta i markiza, iako on, posvećeni egalitarist, prezire takve titule. Svira klavir i peva, pročitao je najveći broj najvrednijih književnih dela, a prošle godine je izložio neke slike na izložbi na Monmartru.“

„Pa, šta hoće od tebe?“, pitala sam.

„Ništa on neće, Gretel“, odvrtila je, ozlojeđena mojim tonom. „Zaljubio se u mene. Da li je tako teško poverovati u to? Francuski muškarci